

NASREDDİN HOCA FIKRALARINDA DEĞER YARGILARI VE EĞİTİM

*Zekerya BATUR**

*Ayşe Nur SIR***

*Hafız BEK****

ÖZET

Nasreddin Hoca, topluma ve toplum değerlerine bakışı ile bir sosyolog, insan ruhunun derinliklerine nüfuz edişi ile bir psikolog, dilimizde duygu ve inceliği nüktede buluşturması ile bir nüktedandır. Onu günümüze kadar getiren, sadece kendi kültürümüzde değil bütün dünyada yaşatan fıkralarıdır. Kıvrak bir zekânın ve keskin bir dehanın ürünü olan fıkralarda asıl konu insandır. Onun gülünç tarafları, yanlışları, nefsanî tutumları, zaafı, hataları, çaresizlikleri, tebessümleri, insanî ilişkileri mizahî çerçeveden ele alınır.

Hoca'nın fıkralarında amaç sadece güldürmek değil, gülerken düşündürmektir. Bu ince nokta fıkraların değerlendirilmesinde hareket noktasıdır. Hikâyelerindeki alaylı bir söylemin aksine o, nükteli sözleriyle insanların hatalarını fark etmesini ve bu hatalardan ders çıkartmalarını ister. Bununla beraber fıkraların doğru anlaşılıp yorumlanması için sadece Nasreddin Hoca'nın kişiliği, bilgi seviyesi değil, aynı zamanda yaşadığı ve fıkralarda anlatılan olayların geçtiği yer ve kişilerin özellikleri, o çevrenin hayat düzeni, değer yargıları - hoşgörü, alçakgönüllülük, dayanışma, yardımlaşma, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik gibi- da iyi bilinmelidir.

Fıkralar, sosyal yapı örneklerinden hareketle verilmiştir. Bununla birlikte Nasreddin Hoca'nın bizzat kendi yaşantısından bazı olgular sunması, bu değerlerin içselleştirilmesinde etkili olmuştur. Bu yaklaşım da fıkraların özgünlüğünü sağlamıştır.

Bu çalışmada Nasreddin Hoca fıkralarındaki değer yargıları, sosyal ve kültürel perspektiften incelenmiş, Türk toplumuna ait işleniş ve tesiri ön plana çıkartılarak değerlendirilmiştir. Değerler aktarılırken didaktik ve teorik bilgiler yerine hayatın realiteleriyle verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Nasreddin Hoca, değer, fıkralar, toplum, toplumsal yargı, nükte, sosyal ve kültürel perspektif, eğitim.

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Ü. Eğt. Fak. Türkçe Eğt. Böl. El-mek: zekeryabatur9@gmail.com

** Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: a.nur95@gmail.com

*** Yrd. Doç. Dr., Uşak Ü. Eğt. Fak. Türkçe Eğt. Böl. El-mek: hafiz.bek@usak.edu.tr

THE VALUE JUDGEMENTS IN NASREDDIN HODJA`S JOKES AND EDUCATION

ABSTRACT

Nasreddin Hodja can be regarded as a socialist due to his perspective of society and society's values, as a psychologist due to his interpretation to deepness of spirit, and as a humour due to the fact that he successfully blend it with elaborateness and sensation. What makes him still alive even today's world is the fact that his jokes are widely known all around the world but not just in Turkish culture. In his anecdotes the main issues which are considered about human nature are mainly its cynical sides, mistakes, attitudes towards reformation, weaknesses and human relationships. Those issues are addressed based on the respect and love towards the people, society and the environment

The aim of his short stories is written with the objective of making people think while they burst into laugh. This point of view has to be initial point for evaluating short stories. Contrary to the structure in his stories is based on an ironical basis, he aimed to make people realized their own mistakes by witty remarks for people to become proficient at understanding their mistakes so that they can improve themselves.

To have a comprehensive knowledge and understanding of his stories one should also be aware of the places mentioned, the personalities of the characters, lifestyles and the value judgements made by those characters. Evaluating his jokes shows that these short stories are based on social cultural perspective which is transmitted instead of didactic and theoretical information with the reality of life. In the anecdotes, the values of social life have provided the cross sections.

Key Words: Nasreddin Hodja, values, anecdotes, society, value judgement, social and cultural perspective, education.

1. Giriş

Kültür, bir toplumun sahip olduğu maddi ve manevi değerlerin toplamıdır. Bu değerler, bir toplumu diğer toplumdan ayıran özgülüğün bir ifadesidir (Fritzsche ve Oz 2007: 342; Egri ve Ralston 2004: 210; Argandona 2003: 16). Kültürü oluşturan her unsur, kaynağını aynı zamanda sosyal yapıyı oluşturan sözel ve yazılı ürünlerden alır. Bu ürünler, örgün olmayan bir eğitim sistemi oluşturarak genelde bir milletin, özelde ise bireyin kendi geleneğinden haberdar olmasını sağlar (Alas & Rees 2006: 184). Bireysel açıdan değerlendirildiğinde feridin kişisel gelişiminde amaç, insanın iç dünyasını keşfetmesi, kendisini bulması, menfi ve egoist düşüncelerden kurtulması ve biz bilincine ulaşması, sürekli kendini yenileyen bir düşünce yapısına sahip olması ve her yönüyle kendisinde var olan kapasiteyi en verimli biçimde geliştirmesi, yardımsever bir kişiliğe ulaşması, tedbirli hareket etmesidir. Bütün bunlardan amaç, kişinin birey ve toplumla sosyal ilişkilerini düzenleyen ahlak, inanç, sadakat, hoşgörü, dayanışma gibi sosyal değerlerin vasıtasıyla dengeli bir hayat yaşamasıdır. Bu sebeple gerek fert gerek toplum "yaşa ve yaşat felsefesi"nin kapsamı içerisinde sosyal değerleri kültürel faaliyetlerle nesilden nesle aktarmak ister. (Clausen 1968: 4; Iheduru 2006: 228; Burroughs 2002: 366; Morgan & e.t.c., 1979: 163). Bu felsefe ve beraberinde getirdiği anlayış, kültür değer ilişkisini daha da güçlendirir (Hitlin & Piliavin 2004: 361).

Turkish Studies

Sosyal değerler de tıpkı kültür gibi ana kaynağını toplumdan alır (Burchielli 2006:138). Toplumda cereyan eden her şey kültürde yer bulduğu gibi sosyal değerleri de aynı şiddette etkileyebilir. Sosyal değerler, değişimi çok çabuk kabul etmemekle birlikte zamanla dünyada meydana gelen sosyal olay ve olgulardan etkilenecek eski değerlerden uzaklaşabilir. Bu durumun gelenek ve göreneklerin yerini modern ya da evrensel değerlere bırakmasıyla devam ettiği görülür.

Bunu en çok teknolojinin hızlı gelişimiyle birlikte toplumların yeme ve içme alışkanlıklarındaki değişimde görmek mümkündür. En gelişmiş toplumdaki en geri topluma kadar hemen her yerde “coca-cola” içeceğinin içilmesi bunun en açık örneği olarak gösterilebilir.

Türk toplumuna bakıldığında da dünyada değişen sosyal değerlere benzer bir değişimin yaşandığına tanık olunur. Günümüzde hemen hemen her yerde değişime uğramış sosyal değerler olduğu görülmektedir; fakat sosyal değerlerin Türklerin yaşamında ne kadar önemli olduğunu Nasreddin Hoca'nın fıkralarında görmek mümkündür.

Yaşadığı devir aydınlarınca *Hâce Nasreddin* diye anılan Nasreddin Hoca, bir şahsiyettir. Acıkan, dert çeken, uman, isteyen, inanan ve sırasında inancıyla alay eden, efkârlanan, sonunda efkârını bir noktada boğan halktır, halk adamıdır, su katılmamış bir Anadolu insanıdır (Önder, 1971: 93). Onun kimliğinde yaratıcı ve yaşatıcı halkı görmek mümkündür. Halk Hoca'dır, Hoca halktır.

Karısı, çocuğu, komşuları, şakacı Akşehir delikanlıları, evine giren hırsızlar; zahmet veren dilenciler; ona akıl danışmaya gelen Akşehirililer; onun, halkı ellerinden kurtarmaya çalıştığı zalim Moğol emirleri ve başından geçen vaka'ların çoğunda rolü olan çilekeş boz eşeği ile asırların hayalinden ve neşesinden silinmeyen büyük bir zekâdır (Banarlı, 1987: 305).

Velhasıl kendini ve insanlığı, hayatı ve dünyayı anlamış, iç dünyasında yorumlamış, düşünce ve duyularının potasında anlayışını, algılayışını ve yorumlarını bir sentez haline getirerek mizah ve nükteyle insanlara sunmuş bilge bir kişidir. Bir başka açıdan değerlendirildiğinde o, herkesin akıl danıştığı bir hoca, bu mantıksal eleştirileriyle insanları güldürürken düşündürülen bir mizah ustası, bireylere ve toplumlara yön vermeye çalışan uzlaştırıcı tutumuyla bir toplum öncüsüdür. Hem hayatı hem de kişiliğiyle tarihî bir şahsiyet (Temrin, 2009: 16), hikmet sahibi mutedil bir ulu candır.

Nasreddin Hoca fıkraları, gülmece sanatının temel unsurlarıdır. Eğitici, düşündürücü özelliği her ne kadar ön planda olmasa da fıkralarda fark ettirmeden terbiye eden, hissettirmeden ders veren, ama belirgin bir şekilde olgunlaştıran düşünsel bir öz vardır (Temrin, 2009: 6). Halkın mantığını, zekâsını, inancını, yasama şeklini, kısacası duyup düşündüklerini anlatır (Çiçekler, 2006: II). Düşünce, nüktenin içinde örtük bir haldedir ve her zaman yeniden ve açıkça ifade edilmeye ihtiyaç duyar.

Bilgece bir düşüncenin sentezi ve derin bir bilginin eseri olan mizah ve fıkralar, Türk ruhunun neşeli yönünü oldukça iyi temsil eder. Dahası kin yerine sevgiyi, şüphe yerine güveni, öfke yerine selim aklı, ümitsizlik yerine neşeyi ve ümidi öne çıkarır. Hatta Türk toplumunun kültürel kodlarının, baskın karakterinin bunlar olduğunu ima eder (Temrin, 2009: 4).

Fıkraların dünyası, insanın dünyasıdır. İnsanın doğası orada değişik boyutları, farklı özellikleri ile ortaya çıkar (Temrin, 2009: 10). Yoksulluktan eğitimsizliğe, yozlaşmadan siyasî istikrarsızlığa, rüşvetten adalet duygusunun zayıflamasına kadar gündelik hayatın sorunlarına eğilir. Bu yönüyle fıkralar, hep bugündür. Yaşanılan zamanın bir parçasıdır.

Fıkralarda hiciv, nükte, istihza (ironi) bulunur; onun için herkes kendi zekâsına, alma, anlama, idrak gücüne göre Hocanın fıkralarının tadına varır (Engün, 2000: 76).

Turkish Studies

Bu çalışmanın odaklandığı nokta ise fıkralardaki bu derin ve felsefik yaklaşımdır. Fıkraların, basit bir mizah aracı olmak yerine düşündürmeye yönlendiren bir özelliği bulunmasıdır. Fıkralarda yaşama ait hemen hemen ne varsa örneklendiği görülmüştür. Fıkraların bu verilen konuların doğal bir eğitim ve öğretim ortamı oluşturduğu sonucuna götürür. Sosyal değerlerle ilgili fıkralarda doğrudan öğüt vermek yerine yaşamdan hareketle dinleyiciye ya da okuyucuya değerlerin nasıl algılanması gerektiği sezdirilmeye çalışılır. Nasreddin Hoca'nın bu önu, onun bir eğitimci olarak algılanmasına zemin hazırlar.

Fıkralarda, değer eğitimi Nasreddin Hoca'nın bu özelliğiyle örtüşmüş ve değer aktarımı ya da eğitimi etkili bir şekilde verilmiştir.

2. Yöntem

Bu çalışma nitel olup tarama modelinde yapılmıştır. Tarama modeli geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlamaya çalışılmasıdır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 1994: 77). Çalışmanın hacimce fazla olmaması için Nasreddin Hoca'nın değerlerle ilgili olan dikkat çekici fıkralarından örnekler seçilmiştir.

2.1. Veri Toplama Aracı

Çalışmanın verileri; Mustafa Özçelik'in "*Nasreddin Hoca*", Mehmet Önder'in, "*Nasreddin Hoca*", Feyzi Halıcı'nın "*Konya Fıkraları*" adlı kitapları, Selman Karakaya'nın "*Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Değeri ve Fıkralarının Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi*", Selman Çiçekler'in, "*Anadil Türkçe Öğretiminde Fıkra Metinlerinin Kullanılması*", Hasan Dedebağ'ın "*Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi*" adlı yüksek lisans tezleri, Temrin Dergisi ve Toplumbilim Dergisi "*Nasreddin Hoca Özel Sayısı*", İnci Engün'ün "*Nasreddin Hoca*" adlı makalesi ve "*1. Milletlerarası N. Hoca Sempozyumu Bildirileri*" taranarak elde edilmiştir.

2.3. Veri İnceleme Tekniği

İnceleme sırasında sosyal değerleri içeren fıkralar belirlenerek analiz edilmiştir. Özellikle komşuluk, aile, din, hak, hukuk ve adalet, hoşgörü değerleriyle ilgili fıkralar içerik analizine tabi tutulmuştur.

3. Bulgu ve Yorumlar

Herhangi bir toplumun ekonomik, sosyal, kültürel durumu, inançları, beşeri tutum, davranış ve düşünceleri üzerinde fıkralar yolu ile bilgi edinilebilir. Her toplum kendi diliyle kendini anlatır. Bu bakımdan fıkralar, bir toplumun sahip olduğu kültürü yansıtan birer ayna görevi görmektedir. Onlara bir sanatkar elinden çıkmış kusursuz bir tablosu olarak bakılabilir. Her fıkra, ya ders verir, ya bir dünya görüşü belirtir, ya da insanı güldürür.

Nasreddin Hoca fıkraları incelendiğinde bu üç amacın bir potada birleştirildiği ve tek bir amaç için söylenildiği görülür. Kişinin hem bireysel, hem toplumsal yönden eğitilmesi sosyal realiteye ulaşabilmesidir. Feyzi Halıcı: "İnsanoğlu söyleyemediği, söyleyemeyeceği birçok gerçekleri fıkralarla dile getirir, fıkralarda yaşatır. Tarihi gerçekler, coğrafyalı gerçekler ve biyolojik gerçekler yediveren gül örneği fıkralarda çiçek açar, dal verir." der (Halıcı, 1981: 7-9).

Hoca'nın fıkralarında en dikkat çeken değerler aşağıdaki başlıklar halinde vermek mümkündür.

Turkish Studies

I. Hoşgörü

Hoş görmek başka inanışlara, değerlere, din ve ideolojilere anlayışlı davranmak, onlara saygı göstermek anlamına gelir. Hoşgörü, insan zihninin bağınazlıklardan kurtulup, serbest düşünmesi anlamını da içerir (Başgöz, 1997: 41).

Nasreddin Hoca'da hoşgörü, serbest düşünme, düşünceye sınır koyan her türlü sınırlamayı kırma anlamında açık ve belirgin bir şekilde kendini gösterir. Hiçbir zaman hazır kalıpların, kolay edinilmiş düşüncelerin esiri olmaz. Bağımsız düşüncenin en güçlü temsilcisidir (Başgöz, 1997: 41). Onun hoşgörüsü, olup bitenleri derinlemesine kavrayabilecek zekâya, bu durumlara en uygun nükteyi oluşturacak yeteneğe, yaşam tecrübesine ve sağduyuya sahip olmasından gelir.

Fıkraları hoşgörü açısından incelendiğinde hoşgörüsüzlük de karşılarız. Ancak Hoca'daki hoşgörüsüzlük, tembelliğe, bağınazlığa, sosyal ilişkilerdeki tersliklere, donup taşlaşmış bir sosyal kuruma ve düşünceye, eskimiş işlevi birmiş geleneklere, insan karakterinin eksikliğine karşıdır.

Fıkra: Eşeğin İsteddiği Yere

Nasreddin Hoca bir gün eşeğine binmiş. Eşeğin inadı tutmuş. Bir türlü eşeğin başını gideceği yöne çevirememiş. Bunu gören komşusu:

-Nereye gidiyorsun Hocam?, diye sormuş.

Hoca'da:

-Eşeğin istediği yere, demiş (Özçelik, 2005: 94).

Mesaj: Fıkroda bazı konularda inatlaşmanın doğru olmadığına işaret ederken, inatlaşmanın olumsuz bir değer olduğuna dikkat çekilmiştir. Onun bu hareketi, hayvan tabiatını iyi tahlil ettiğini ve ona göre davrandığını gösterir.

Fıkra: Kadı Olan Eşek

Bir gün Hoca, eşeğini kaybeder. Ararken birine sorar:

-Eşeğimi gördün mü?

Adam, Hoca ile dalga geçmek için:

-Gördüm der, falan yerde kadılık yapıyor.

Hoca hiç istifini bozmadı.

-Doğrudur, ben talebelere ders verirken kulaklarımı dikip dinliyordum, der (Özçelik, 2005: 95).

Mesaj: Nasreddin Hoca'nın değerler dünyasında gönül incitmek, ağır bir suçtur. Bunun bilincinde bir insan olarak hareket eder. Ona göre insanları yaptıkları alaycı davranışları sabırla dinlemek ve onları kırmadan tatlı dille, güler yüzle cevap vermek gerekir. Böylece hoşgörüyle daha yaşanabilir ortam oluşturulabilir.

Fıkra: Eşeğin Yönü

Bir gün Hoca eşeğine ters biner.

Halk:

-Hoca, eşeğin üzerinde ters yönde oturuyorsun.

Turkish Studies

Hoca cevabını yapıştırır:

- Benim yönüm değil, eşeğin yönü ters (Özçelik, 2005: 95).

Mesaj: Hazırcevap olmak zekânın bir göstergesidir. İnsanlar akıl ve bilgi gücünü kullanarak birbirlerine ölçülü davranmaları gerekir. Özellikle insanların birbirlerinin hatalarını söyledikleri bu tutum ve davranış içinde bulunmaları sosyal barışın sağlanmasında önemlidir. Bu da hoşgörülü olmayı zorunlu kılmaktadır.

II. Din

Dini kuralların yaptırımların katı uygulamalarından zaman zaman bunalan halk, doğrudan ortaya çıkıp bu kuralları yaptırımları eleştirip, yerlerine yeni seçenekler öneremeyeceğinin farkındadır. Tabu olan bu konuyu, eleştirel bakış açısına gülmece giysisi giydirip Nasreddin Hoca'nın ağzından söyletir (Toplum Bilim, 1997: 110).

Nasreddin Hoca, dini bir şekil olarak değil bir gönül meselesi olarak görür. Allah inancı, onda sevgiye dayalıdır. Dini istismar edenlere de karşıdır.

Fıkra: Keçi Kurban Olur mu?

Bir köylünün keçisi uyuz hastalığına tutulmuş. Katran sürmesini tavsiye etmişler. Köylü, keçiyi alıp Hoca ya getirerek:

-Efendi, senin nefesin uyuz hastalığına bire birmiş. Şu keçiyi bir nefes etmeni rica ederim, der.

Merhum:

-Nefes ederim, lakin hastalığın bir an evvel hayvandan def olmasını istersen, benim nefese senin tarafından da bir miktar katran ilave edilmelidir, der (Karakaya, 2007: 84).

Mesaj: İnsanlarda din anlayışı, hurafelerden tamamıyla uzak bir anlayış olmalıdır. Din görevlileri kendilerine sorulan sorulara mensubu olduğu dinin ruhuna uygun akılcı cevaplar vermeli ve muhataplarının anlayacağı dili kullanmalıdır.

Fıkra: Aç mısın Susuz musun?

Hoca merhum köyleri dolaşır halka vaaz etmektedir. Bir kasabaya varınca orada birkaç gün kalmaya karar verir. Üç-dört gün kalır, halka vaaz eder. Fakat kimse Hoca'ya "aç mısın, susuz musun?" demez. Cemaat gereksiz bilgilerin peşindedir.

Hoca bir konuşmasında İsa Peygamber'in dördüncü kat semada olduğunu ve Allah'ın izni ile orada durduğunu anlatır. Camiden çıkarken cemaatten biri:

-Hocam çok merak ettim, acaba İsa Peygamber, dördüncü kat semada ne yiyip ne içiyor? diye sorar.

Hoca'nın tepesi atar ve yakınlarındaki cemaatin de duyabileceği bir şekilde:

-Yahu siz ne biçim adamlarsınız? Ben günlerden beri kasabanızda duruyorum, bana nasılsın, aç mısın, susuz musun diye sormuyorsunuz da tââ dördüncü kattaki İsa Peygamber'i soruyorsunuz, der.

Mesaj: İnsan inanan ve inancının gereğini yerine getirmek isteyen bir varlıktır. İnsandaki bu istek onu mensubu olduğu dinin esaslarını, kurallarını, inceliklerini öğrenmeye sevk eder. Bu konuda din adamları onlara yardımcı olur. Ancak bu öğretide dinî değeri olmayan meselelerin din adına bilinmesi, anlatılması, hayata geçirilmesi uygun karşılanmaz.

Turkish Studies

III. Komşuluk Değerine İlişkin Fıkralar

Komşu tabiri, birbirine bitişik veya yakın yerlerde yaşayanlar için kullanılır. Komşu olmanın doğurduğu birtakım hak ve görevlerin yanı sıra bunların sağlandığı bir ilişkiler düzeni bulunmaktadır. Bunlara genel olarak komşuluk veya komşuluk ilişkileri denir. Bu ilişki, hem Türk töresinden hem de İslami referanslardaki komşu hakkına ilişkin düzenlemelerden kaynaklanmaktadır.

Komşuluk ilişkileri özellikle küçük yerleşim bölgelerinde sosyal dayanışma açısından önemli olduğu gibi, ailelerin huzur ve güven içinde yaşamaları açısından da önemlidir. İyi komşuluk ilişkileri mutluluk ve sevincin paylaşılmasında, sıkıntı ve kederin göğüslenmesinde ayrı bir öneme sahip olduğundan fert ve ailelere toplum içinde destek olur. Dolayısıyla sosyal bünyeyi güçlendirir. Kötü komşuluk ilişkileri de sürekli rahatsızlık, güvensizlik ve yalnızlık hissi uyandırır.

Türk-İslam kültürü çizgisinde sosyal dayanışma ve yardımlaşma açısından insana aileden sonra en yakın sosyal çevreyi komşular teşkil eder. Bu anlayışın ve bakışın bir ifadesi olan, “Komşu komşunun külüne muhtaçtır”, “Komşuda pişer, bize de düşer”, “Ev alma komşu al” gibi atasözleri komşuluk ilişkilerinin anlamını ve boyutlarını göstermek bakımından önemlidir.

Nasreddin Hoca, geleneksel Türk toplumunda komşuluk ilişkilerini mizah yoluyla fıkralarında temas ederek nasıl olması gerektiğine işaret etmeye çalışır.

Fıkra: Sana Ne!

Bir Hoca eve doğru yürüyormuş. Arkadaşı arkadan seslenmiş:

- Aman Hocam gördün mü? Biraz önce geçen helva kazanı ağzına kadar doluydu.

Hoca istifini bozmadan:

- Bana ne! demiş.

Arkadaşı:

- Ama Hocam helva kazanı sizin eve gidiyordu, buna ne dersin? Deyince Hoca:

- O zaman sana ne! demiş (Özçelik, 2005:128).

Mesaj: İnsanların özel hayatı olduğunu ve bu hayatın ise izlenmemesi gerektiğini vurgularken, mahremiyet değerinin önemini soran kişiyi kırmadan cevap vermeyi başarmıştır. Değeri aktarırken hem gerçekçi davranmış hem de insanı kırmadan olumsuz davranışların ortadan kaldırılabileceği düşüncesi fıkrada görmek mümkündür.

Fıkra: Kırk Yıllık Sirke

Bir komşusu Hoca'ya demiş ki:

- Hocam, sizde kırk yıllık sirke varmış, doğru mu?

- Var, demiş Hoca.

Komşusu bunu duyunca:

- O zaman bana biraz verir misin? demiş.

Hoca ellerini kaldırarak:

- Yo, komşum! demiş. Her isteyene verseydim, kırk yıllık sirke olur muydu hiç? (Özçelik, 2005:129).

Mesaj: İnsanların maddi ve manevi ihtiyaçları her zaman olmuştur. Bu ihtiyaçların karşılanmasında onlara yardımcı olacak olan ya ailesi ya da de komşularıdır. Hoca, komşuluk ilişkilerini bozmamak için her zaman bir denge gözetmiştir. Bu denge ise mantıklı bir yolla karşı kişiyi ikna etme yolu olmuştur. Fıkra da komşuda olan her şeyin istenmemesi gerektiğini ironik bir dille vermiştir.

Fıkra: Hasta Ziyareti

Hoca bir gün hastalanmış, yatağa düşmüş. Bunu duyan komşuları Hoca'yı ziyarete gelmişlerdir. Fakat gelenler çok uzun kalıyorlar, çok da konuşuyorlarmış. Üstelik bunlar moral bozucu sözlermiş. Yine bir gün bir komşusu ziyaretine gelmiş.

- Hocam, demiş. Hastasın belli... Ecelin ne zaman geleceği belli olmaz. Vasiyetini hazırladın mı?

Hoca:

- Evet demiş, hazırladım.

- Peki, ne yazdın, nedir vasiyetin? diye sormuş komşusu.

Hoca, manalı manalı başını sallamış:

- Vasiyetim şudur ki hasta ziyaretine gittiğiniz zaman hastanın yanında fazla kalmayın (Özçelik, 2005:131).

Mesaj: Fıkra da hasta ziyaretinin Türk kültüründe önemine dikkat çekerken bu ziyaretlerin kısa ve anlamlı olmasını aynı zamanda hastayı üzecek anlamsız sorulardan, yerli yersiz sözlerden uzak durulması gerektiğini vurgulanmıştır. Hoca bizzat kendi yaşamından örnekle ne yapılması gerektiğini çarpıcı bir şekilde aktarmıştır.

Fıkra: Ye Kürküm Ye

Hoca bir gün birine davetliymiş. Hoca, o gün o davete eski püskü elbiseleriyle gitmiş. Hoca'yı kimse "buyur" etmemiş. Hoca bir fırsatını bulup gidip yeni elbiselerini giymiş. Geri dönmüş. Bu defa Hoca'yı oturtacak yer bulamamışlar. Herkes, sofrada "buyur" diyormuş. Hoca bunun üzerine:

- Ye kürküm ye! demiş. Bu itibar sana, deyince orada bulunanların hepsinin yüzü kızarmış (Özçelik, 2005:132)

Mesaj: Zamanın insanları içe değil, dışa itibar etmektedir. Oysa dış görünüşüne göre bir kişinin iyiliğine ya da kötülüğüne karar vermenin bazen yanıltıcı olabilir. Sosyal yapıda dış görünüşün önemli bir unsur olarak görülmesini eleştiren Hoca, halkın tepkisini dile getirir. Bununla birlikte sosyal ilişkilerde giyinmeye özen gösterildiği bunun böyle olmaması gerektiğini belirtir.

Fıkra: Kimin İçi Yanar?

Bir bayram günü Nasreddin Hoca komşusuna ziyarete gidince komşusu her misafire olduğu gibi Hoca'ya da bal ikram ediyor. Bir tepsi içinde gelen koca bir petek baldan her gelen misafir iki kaşık alır çekilirmiş. Komşusu bakar ki Hoca kaşığı daldırdıkça daldırıyor. Peteğin yarısına gelmiş daha duracağı da benzemiyor. Dayanamayıp:

- Aman Hoca fazla yeme yoksa için yanar, deyince Hoca cevabı yapıştırır:

- Kimin içinin yandığını Allah bilir (Özçelik, 2005:132).

Mesaj: Konuksevlikte aşırıya giden ev sahibi bir süre sonra aynı konuksevliği sürdürmeyebilir. Bu durumdan misafirin kalbi kırılabilir. O zaman önceki konuksevliğin de

Turkish Studies

değeri kalmayacaktır. En iyisi aynı düzeyde devam ettirilebilecek bir konukseverliktir. İkramda bulunmak misafirlikte önemli bir değerdir. Misafir tatlı dille, güler yüzle, yapılan hizmet ve ikramla ağırlanır. Bu anlamda fıkrada verilen mesaj güncelliği hâlâ korumaktadır.

Fıkra: Tavşanın Suyu

Bir gün adamın biri Hoca'ya köyden bir tavşan getirir. Hoca, adama ikram ve izzet getirip yedirip içirir. Bir hafta sonra adamın kardeşleri gelir. Hoca onlara da ikramda bulunur. Birkaç gün sonra ise yine bazı adamlar gelir Hoca'ya:

- Biz tavşan getiren adamın komşularıyız, deyince Hoca onlara bir tas su getirir. Adamlar suyu görünce Hoca'ya:

- Bu nedir? diye sorarlar.

Hoca da:

- Tavşanın suyudur, diye cevap verir (Özçelik, 2005:135).

Mesaj: Kişilerin çıkarları için en ufak bağlantıdan bile yararlanacak şekilde davrandığını belirtirken, dolaylı yoldan kendi çıkarı için başkalarını rahatsız etmenin yanlışlığını vurgulanmaktadır. Yapılan iyiliğin karşılığı beklenilmez. Yapılan iyilikten daha fazla istemek karşıdaki kişiyi zor durumda bırakabilir.

IV. Hak Hukuk Ve Adalet Değerine İlişkin Fıkralar

Adalet; insan onuru önünde, her değerün üstünde olabilecek içsel bir saygı, bütün insanları kapsayacak, evrensel insanî şefkat ve ilgi, başkalarının/ötekilerin de özgürlük oranı ile optimum düzeyi iyi evlat, iyi öğrenci iyi eş, iyi arkadaş, iyi komşu, iyi meslek erbabı gibi rollere ilişkin davranışlarda uyum içinde olabilecek en fazla özgürlük oranı ve kaynakların paylaşımı bakımından eşit haklardır. Sosyal ilişkilerin, değer ve onura sahip davranışları otonomluk kazanmış insanların birbirini saymasına dayalı olması gerekir” (Erden ve Akman, 2005: 105). Adalet mekanizmasının çökmesi halkın idarecilere olan güvenini sarsar. Devletlerin devamlılığı özellikle yöneticilerin halklarına adil ve eşit davranışlarıyla mümkündür (Tarhan, 2003: 40).

Nasreddin Hoca fıkralarının da gözde konuları arasında yer alan adalet değeri “dönemin sosyal ve siyasal şartlarına göre değerlendirilmiştir. Bazen fıkralarda Mutlak adalet yoktur, yasaları hükümleri uygulayanlar durumlara, konumlara, kişilere göre farklı uygulamalar yapabilirler” iletisi verilirken bazen de halkın böylesine haksız uygulamalar yapanlara yapılan haksızlıkları fark ettiklerini, verilen yanlış kararların ayırında oldukları bildirilir.

Fıkra Eşeğin Hiç mi Suçu Yok?

Hoca bir gün Hortu'dan Sivrihisar'a gidecekti. Kapı önünde duran eşeğe atladı. Fakat ters binmişti.

Babası:

-Oğlum eşeğe niye ters biniyorsun? diye azarlayınca oğlan cevap verdi:

-Kabahat yalnız benim mi? Eşeğin hiç mi suçu yok. Baksana ters duruyor. Eğer o doğru dursaydı ben doğru binecektim. Niçin eşekte suç bulmuyorsun da beni paylıyorsun? (Önder, 1971: 29).

Mesaj: Suç yalnız insanlarda değildi. İçinde bulunduğu toplum tersine tersine işliyordu. Toplum düzgün olsa terslik ortadan kalkar. Suçu yalnız kişinin eylemlerinde aramamak lazım. Bozuk düzen içinde iyiler eriyor, bozuluyor.

Fıkra: Kendi Hissesi

Bir gün Hoca, bir arkadaşıyla birlikte köye gider ve birinin evinde misafir olurlar. Akşam olunca ev sahibi, bunlara bir tabak yoğurt getirir. Arkadaşı, kaşığının ucu ile yoğurdun ortasından bir çizgi çizerek:

- Ben kendi payıma düşen yere pekmez koyacağım, der.

Hoca buna razı olmaz ve arkadaşına:

- Bunu kabul etmem, pekmez benim tarafıma da akar, der. Fakat arkadaşına bir türlü söz dinlemez. Bunun üzerinde yerinden fırlar, heybesinden zeytinyağı şişesini alır ve yoğurdun başına geçerek:

- Öyle ise ben de payıma düşen kısma zeytinyağı koyarım, der.

Arkadaşı şaşırır:

- Hiç zeytinyağı yoğurda konur mu? Yoğurt vıcık vıcık olur, der.

Hoca, aradığı fırsatı bulmuştur:

- Öyleyse, der. Sen de pekmez koyma (Özçelik, 2005: 133).

Mesaj: Fıkroda insanların birbirleriyle ilişkilerinde tek taraflı olmamaları ve kendi çıkarlarını gözetip başkalarının çıkarlarını hiçe saymamaları gerektiği belirtilmiştir. Herkesin istediği şeyi yapması durumunda sosyal ilişkilerde karışıklığın ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır.

V. Doğruluk

Doğruluk, insanın düşüncede, inancında, özünde, sözünde, niyetinde, sözleşmelerinde, ticaretinde kısaca bütün fiil ve davranışlarında doğru, dürüst, hakkı gözetir, âdil, ihlaslı ve samimi olma hâlidir. Allah'ın emrine ve koyduğu kurallara uygun bir yol izlemek ve insanların haklarına riayet etmek demektir.

Hoca, bir eğitimci olarak fert ve toplum eğitiminde belli ilkelerin sahibi olan bir örnek insan olarak doğruluğun, dürüstlüğün önemini mizah yoluyla dile getirmiştir.

Fıkra: Kedi Yedi

Nasreddin Hoca eve iki okka et getirir. Karısına:

-Aksama misafir gelecek. Yahni yaparsın” der.

Evdaki komşu kadınları, Hoca'nın karısını kandırırlar, iki okka eti pişirip yerler. Akşam yemeğinde misafire, çorba, arkadan pilav ve hoşaf gelir. Fakat Hoca'da şafak atar. Karısına:

-Et ne oldu?” diye sorar.

Karısı:

-Kedi yedi, deyince Hoca, başını kaşır sonra kediyi ve kantarı getirmesini söyler. Kediyi tartar, bakar ki kedi iki okka gelir. Bunun üzerine:

-Hatun, bu et ise, kedi nerede, iki okka kedi ise, et nerede? der.

Mesaj: Doğruluk en büyük hazinedir. Oysa yalancılık insanı zor durumlarda bırakır. Eti kedinin yemesi olayının yalan olduğu aşikârdır. Nasreddin Hoca yalan söyleyenlerin ayıplarını yüzlerine vurmakta, onlarla alay etmekte ve onları yalancılıktan vazgeçirmeye çalışmaktadır.

Turkish Studies

VI. Eğitim

Nasreddin Hoca, bir mizah ustası olmasının yanı sıra bir eğitimcidir. Onun eğitimciliği sadece medrese ve oradaki talebelerle sınırlı kalmaz. Onun eğitimciliği toplumla da ilgilidir. Toplum içerisinde yanlış bulduğu her şeyi eleştirmekten, işin doğrusunu göstermekten geri kalmaz (Özçelik, 2008: 76).

Nasreddin Hoca kişileri ironiyle eğitirken yaşadığı çağda geçerli olan eğitimin temel amaçlarının fert ve toplumda yansıma biçimleri üzerinde durur. Eğitimde herkesi aynı düzlemde görmez, ferdi farklılıkları dikkate alır. İnsanlara kabiliyetleri, akılları ve algılayışları ölçüsünde hitap eder. Onların psikolojik özelliklerini dikkate alır. O, eğitimde belli ilkelerin sahibidir. Önce işe kendisinden başlar. Alman yazar ve düşünürü Goethe'nin: "*Kendi kendisiyle alay etmeyen insan, olgun insan değildir.*" sözlerini destekler.

Fıkra: Kazan Doğurduğuna İnanıyorsun da Öldüğüne mi İnanmıyorsun?

Bir gün Hoca komşusundan kazan ister. İşini bitirdikten sonra kazanın içine bir küçük tencere koyup götürür, sahibine verir. Sahibi kazanın içinde tencereyi görünce:

-Bu nedir? diye Hoca'dan sorar.

Hoca:

-Kazanınız doğurdu, deyince komşu:

-Pekâlâ, deyip tencereyi kullanır.

Yine bir gün Hoca kazan ister, alır götürür. Sahibi bir hayli müddet bekler, bakar ki kazan gelmez. Hoca'nın evine gelir. Kapıyı çalar. Hoca kapıya gelir:

-Ne istersin? diye sorar.

Komşu:

-Kazan isterim, der.

Hoca:

-Sen sağ ol, kazan merhum oldu, cevabını verir.

Komşu tam bir şaşkınlıkla:

-Hoca Efendi, hiç kazan ölür mü? deyince Hoca:

-Ya doğurduğuna inanırsın da öldüğüne inanmaz mısın? der.

Mesaj: Kendisine yapılmasını istemediğini başkasına yapma ilkesi verilmiştir. Kendi çıkarlarını düşünen, insanları aldatmak için akla gelmedik senaryolar kuran insanlara ders vermek ve bunun yanlışlığını göstermek gerekir.

Fıkra: Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın

Hoca Nasreddin Efendi Akşehir de bir gün vaaz için kürsüye çıkıp:

-Ey müminler! Ben size ne söyleyeceğimi bilir misiniz? der.

Cemaat:

-Bilmeyiz, demeleriyle Hoca:

-Siz bilmeyince, ben size ne söyleyeyim? deyip kürsüden iner, bırakır gider.

Turkish Studies

Yine bir gün evvelki soruyu tekrar edince, bu sefer de cemaat:

-Biliriz derler.

Hoca:

-Mademki biliyorsunuz o surette benim söylememe ne lüzum kalır? der, yine bırakır gider.

Cemaat hayrette kalarak:

-Efendi bir daha kürsüye çıkarsa kimimiz biliriz, kimimiz bilmeyiz demeye karar verirler.

Hoca yine bir gün kürsüye çıkıp her zaman olduğu gibi ahaliye soru edip de:

-Kimimiz biliriz, kimimiz bilmeyiz, cevabını alınca Hoca, ciddiyetini hiç bozmayarak:

-Ne kadar iyi, öyle ise bileniniz bilmeyeninize öğretsin, der.

Mesaj: Hoca, toplum eğitiminin bilenlerin bildiklerini bilmeyenlere öğretmesi olacağını ifade eder.

Hocanın her sözü, her davranışında daima topluma dönük bir fikir yönü vardır. Hoca her sözünde düşündürücü, her hareketinde ibret vericidir.

Fıkra: İnanmazsan Say

Bir gün Akşehir'e üç bilgin gelir. Bunlar gereksiz bilgilerle kafalarını doldurmuş ve bunun verdiği gururla ortada dolaşan tiplerdir. Hoca'ya dünyanın merkezinin neresi olduğunu sorarlar. Hoca da:

-Eşeğimin sağ arka ayağının bastığı yerdir, der.

Onlar Nasreddin Hoca'dan ispat isteyince de Nasreddin Hoca:

-İnanmazsanız ölçün de görün, der.

İkinci sorulan gökteki yıldızların sayısının kaç olduğunu. Nasreddin Hoca:

-Eşeğimin kılları kadar, cevabını verir. Yine ispat istediklerin ise cevap aynıdır.

-İnanmazsanız sayın, der.

Üçüncü soru ise sakalında kaç kıl olduğunu, şeklindedir. Nasreddin Hoca:

-Eşeğimin kuyruğundaki kıllar kadar, der. Yine ispat istenince de Nasreddin Hoca, taşı gedğine koyar ve muhababını kesin bir dille susturur.

-İnanmazsan, bir kıl senin sakalından bir kıl eşeğimin kuyruğundan koparalım. Bakalım denk çıkacak mı görürüz, der (Dedebaşı, 2007: 54).

Mesaj: Eğitimde somutlaştırma, örneklendirme çok önemli bir husustur. En girift meseleler onun dilinde beş duyu ile algılanabilecek bir hale gelir. Üstelik verdiği örnekler çok canlıdır. Bununla birlikte Nasreddin Hoca'nın önem verdiği bir husus da bilginin gerçeklere dayanması ve bilim adına ortaya konan bilgilerin bir işe yaramasıdır. Bu fıkrasında anlatılan bu olay onun bu tutumunu gösterir.

Fıkralar, ilk bakışta bir eğlence, gülmece, hoş vakit geçirme aracı gibi görünse de incelendiğinde toplumun zihinsel potansiyelinin şekillenmesinde, aklın düşünme ortamının oluşmasında, gündelik yapıp etmeleri yönlendiren bilincin eğitilmesinde ve içinde yaşanılan ortamın sorunlarına sağduyulu bir bakış, çözüm getirici bir yaklaşım kazanılmasında, kolektif

bilincin oluşmasında doğrudan bir işleve sahiptir. Bu işlevin temelinde gücünü düşünsel bir derinlik ve bilgelik vardır.

Nasreddin Hoca fıkraları, bu özellikleriyle hayatı ve insanî ilişkileri yansıtan mesajlarla toplumun her kesimine uygulanabilecek bir eğitim aracıdır. Bu araç, sosyal değerlerin verilmesinde etkin bir şekilde kullanılabilir. Özellikle sevgi, saygı, hoşgörü, hak ve hukuk, doğruluk, aile bağları, komşuluk ilişkileri gibi.

Özel eğitime muhtaç çocuklarda, okul öncesi eğitimde ve üst öğretim basamaklarında fıkraların drama edilerek sosyal değerlerin içselleştirilmesi sağlanabilir. Bu fıkralar aracılığıyla nesiller arasında kuşak çatışması aza indirilebilir. Unutulmaya yüz tutmuş ya da günümüzde en çok şikâyet ettiğimiz sanal dünyadan çocukları uzaklaştıracak ve kültürel değerlerle eğitmemiz ruhsal anlamda da daha sağlık nesiller yetiştirmemizde kolaylıklar sağlar. Fıkralarda sürekli hoşgörü dili kullanıldığı için nesiller arasındaki çatışmaların giderilmesinde etkin bir şekilde kullanılabilir.

4. Sonuç

Fıkralar, bir toplumun dehasını gösteren en önemli kültürel ürünlerden biridir. Fıkralarda sosyal yapıya ait temel motifleri ve değerleri görmek mümkündür. Sosyal yaşamın sözlü ve yazılı kuralları, fıkralarda ironik bir şekilde yerini bulmuştur.

Fıkralarda sosyal yapıya ve değerlere ilişkin dikkat çekici veriler, doğrudan örneklerden hareketle verilmiştir. Hoca'nın bizzat kendi yaşantısından kesitler sunması, bu değerlerin içselleştirilmesini sağlamıştır. Sosyal öğrenmeye yönelik bu yöntem, en temel olgularından olan değerlerin aktarımını kolaylaştırmıştır.

Örneğin fıkralarda hoşgörünün nasıl olması gerektiği konusu açık bir şekilde işlenmiştir. Nasreddin Hoca, birine karşı hoşgörülü olmanın hikmetlerini Sosyal yapıyı ve insani ilişkilerin temelinde bu olgunun olduğu noktası sürekli canlı tutulmuştur. Fıkralarda hak ve adalet olguları ise yaşamın bir dengeleyicisi olarak betimlenmiştir. Özellikle eşit paylaşım ve çalışmaya göre değerlendirme gibi yaklaşımlar hak ve adalet duygusunun yerleşmesinde etkili olduğu görülmüştür.

Fıkralarda hak ve adaletle ilgili değerler bazen bir kadı bazen de bir babanın eliyle dağıtıldığı belirlenmiş, haklının haksızlığa uğraması durumunda nelerin olabileceği konusunda ipuçları verilmiştir. Bu değerlerin aktarımı ve eğitimi sosyal dengeye dayalı olarak aktarılmıştır.

KAYNAKÇA

- ALAS, R.& e.t.c. (2006). "Managerial Values in the Institutional Context". *Journal of Business Ethics*, 65: 269-278.
- ARGANDOÑA, A. (2003). "Fostering Values in Organizations" *Journal of Business Ethics*, "Sustaining Humanity Beyond Humanism" 15th Annual Eben Conference: 45:15-28.
- BURCHIELLI, R. (2006). "The Purpose of Trade Union Values: An Analysis of the ACTU Statement of Values" *Journal of Business Ethics*, 68:133-142.
- BURROUGHS, J. E. & RINDFLEISCH, Aric (2002). "Materialism and Well-Being: A Conflicting Values Perspective". *The Journal of Consumer Research*, 29: 348-370.
- CLAUSAN, J.A. (1968). "A Historical and Comparative View of Socialization Theory and Research", *Socialization and Society*, Ed.: J.A. Clausen, Boston: Little Brown: 12-24.
- ÇİÇEKLER, S. (2006). *Anadil Türkçe Öğretiminde Fıkra Metinlerinin Kullanılması*, Yüksek Lisans Tezi, Konya.

- BANARLI, N. S. (1987). *Nasreddin Hoca*, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul: MEB,
- ÇINAR, A. (2009). “Nasreddin Hoca ve Mizah” İstanbul: *Temrin Dergisi Nasreddin Hoca Özel Sayısı*.
- DEDEBAĞI, H. (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Yönünden Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- EGRI, C. P. & RALSTON, D. A. (2004). “Generation Cohorts and Personal Values: A Comparison of China and the United States”. *Organization Science*, 15: 210-220.
- ENGÜNÜN, İ. (2000). “Nasreddin Hoca” *Hasan Eren Armağanı*, TDK, Ankara.
- FRITZSCHE, D. J. & OZ, E. (2007). “Personal Values' Influence on the Ethical Dimension of Decision Making”, *Journal of Business Ethics*, 75: 335-343.
- HALICI, F. (1981). *Konya Fıkraları*, Konya.
- IHEDURU, O. (2006). “Social Values, Democracy, and the Problem of African American Identity”. *Journal of Black Studies*, 37: 209-230.
- HITLIN, S. & PILIAVIN, J. (2004). “Values: Reviving a Dormant Concept”. *Annual Review of Sociology*, 30: 359-393.
- KARAAHMETOĞLU, İ. (1990). “Nasreddin Hoca Özgünlüğü”, 1. *Milletlerarası N. Hoca Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları.
- KARASAR, N. (1994). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 3A Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara.
- KARAKAYA, S. (2007). *Nasreddin Hoca Fıkralarının Eğitim Değeri ve Fıkralarının Benlik Durumlarına Göre Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- MORGAN&e.t.c. (1979). “Social Orijigins, Parental Values, and the Transmission of Inequality”. *American Journal of Sociology*, 85: 156-166.
- SAKAOĞLU, S. (2005). *Nasreddin Hoca Fıkralarından Seçmeler*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- SAYERS, D. (2006). *Nasreddin Hoca, Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- ŞENOCAK, E. (2009). “Toplumsal Hayatın Eşsiz Savaşçısı: Nasreddin Hoca” , *Temrin Dergisi, Nasreddin Hoca Özel Sayısı*, İstanbul.
- ÖNDER, M. (1971). *Nasreddin Hoca*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ÖZÇELİK, M. (2005). *Nasreddin Hoca*, Odunpazarı Belediyesi Yayınları, Eskişehir.
- ÖZER, K. (1997). “Nasreddin Hoca'ya Bakmak, Nasreddin Hoca'yla Bakmak” *Toplumbilim Dergisi*, İstanbul.
- TAŞDELEN, V. (2009). “Tefekkür Geleneği Açısından Nasreddin Hoca Fıkraları”, *Temrin Dergisi, Nasreddin Hoca Özel Sayısı*, İstanbul.
- TÖR, N. (1990). “Nasrettin Hoca Fıkralarındaki Eğitim Mesajları”, 1. *Milletlerarası Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.